
Informació, política i llengua en la premsa de la Restauració (1875-1873)

Jaume Guillaumet i Lloveras*

El final del Sexenni Democràtic, el desembre de 1874, té repercussions negatives en l'acció política de la premsa, però no pas en la seva plena maduració com a indústria cultural, que es produeix en el darrer quart del segle.

Abans que la Llei d'Impremta de juliol de 1883 elimini les restriccions establertes i doni estabilitat a la premsa espanyola, en sintonia amb la legislació adoptada simultàniament a França i Alemanya, segueixen apareixent a Barcelona nous diaris –16 en menys de 9 anys– i es produeix l'eclosió definitiva d'un primer espai de mercat per a la premsa en català, amb la consolidació de *La Campana de Gràcia* (1870-1934) i *L'Esquella de la Torratxa* (1876-1939) i la creació dels primers diaris, *Diari Català* (1879-81) i *La Renaixensa* (1881-1905).

En aquest mateix període, es comença a donar el punt d'inflexió entre la tradició de premsa política de gran part del segle XIX i la premsa informativa característica del XX. Ja és visible durant el Sexenni en l'evolució del *Diario de Barcelona* (1792-1992) i *La Imprenta* –l'antic *El Telégrafo*, nascut el 1857 i convertit finalment en *El Diluvio*, el 1879–, però es confirma amb l'aparició de *La Vanguardia* (1881) i de *El Noticiero Universal* (1888-1985) i *Las Noticias* (1896-1939). Diaris polítics nous com *El Correo Catalán* (1876-1983) i *La Publicidad* (1879-1939) tindran també continuïtat al llarg del segle XX.

La premsa de la Restauració presenta una alta intensitat en la creació de diaris a Barcelona, amb una estabilitat superior a altres èpoques. Més de la tercera part dels diaris de més duració apareixen en el període 1874-1901.¹ Durant la Restauració es produeix també la diversificació del mercat de la premsa setmanal, la plena incorporació dels gèneres gràfics, l'extensió de l'ús de la llengua catalana i la formació de la premsa comarcal.

Repressió política i creixement dels diaris

Des del 31 de desembre de 1874 fins al 26 de juliol de 1883, la legislació específica és restrictiva amb la premsa dels partits polítics que queden fora del sistema de la

* Universitat Pompeu Fabra

1. Les dades bàsiques sobre diaris de l'època són del catàleg de l'exposició «200 anys de premsa diària a Catalunya, 1792-1992», Fundació Caixa de Catalunya, Barcelona, però la seva elaboració és pròpia.

Restauració. Són 8 anys i mig de regressió, en relació amb els 6 anys i mig del Sexenni Democràtic (1868-74), que no sols havia establert un règim d'absoluta llibertat d'impresament que passava a la jurisdicció ordinària, l'octubre de 1868, sinó que el maig de 1871 havia pres noves mesures de foment de la premsa i d'abaratiment del preu del paper i del timbre, tot i que en alguns moments de tensió s'havien suspès temporalment alguns periòdics.²

Les suspensions decretades, després que el cop d'estat de Pavía acabi amb l'any escàs de la I República, ja tenen més abast. Encara sota forma republicana, el govern autoritari del general Serrano, el gener de 1874, suprimeix periòdics federals i carlistes. Amb el cop d'estat del general Martínez Campos, el decret de 31 de desembre de 1874 fa extensiva la supressió a tots els periòdics no addictes al govern fins que, amb l'inici del regnat d'Alfons XII, el decret de 29 de gener de 1875 autoritza la reaparició de la majoria, excepte els republicans.

S'estableixen de nou condicions restrictives a la creació de periòdics, que requerirà l'obtenció d'una llicència del Ministeri de Governació, amb l'informe previ del governador civil de la província, així com la prohibició de tractar determinats temes i de criticar el sistema monàrquic constitucional. Es restableix l'obligació de fer un dipòsit previ d'exemplars dues hores abans de la distribució dels periòdics, que són amenaçats amb sancions i suspensions temporals, definitives a la tercera vegada. Un nou decret de 31 de desembre de 1875 estableix encara un tribunal especial de delictes d'impresament i un cos especial de fiscals d'impresament.

Tot i que la Constitució de 1876 reconeix en l'article 13 el dret d'expressió sense censura, una llei de 7 de gener de 1879 confirma totes aquestes restriccions, excepte el tràmit de llicència prèvia de la creació de periòdics, que és suprimida.³ Incorpora, però, una nova obligació que té per objecte dificultar la creació de periòdics d'origen popular, com és el pagament previ d'un subsidi industrial de 500 pessetes requerit als propietaris que no paguin 250 pessetes de contribució territorial. La victòria electoral de Sagasta, el febrer de 1881, amb la formació del primer govern liberal, obre el pas a la concessió d'indults i altres mesures favorables. Finalment, el 26 de juliol de 1883, s'aprova una Llei d'Impresament que deixa el Codi Penal com a única referència per als delictes de premsa i suprimeix tant el termini de 20 dies per autoritzar un periòdic com el dipòsit previ d'exemplars, el subsidi industrial i la jurisdicció especial.

L'enduriment de la legislació i de la normativa de premsa té a veure amb l'interès dels governs per protegir i promoure els seus interessos i no pas amb la discussió del principi de la llibertat de premsa, per bé que algunes de les condicions establertes tenen per objectiu limitar l'edició i la difusió de la premsa pròpia de l'esquerra de l'arc polític i dels sectors populars. Tot i això, la premsa republicana té una presència destacada, bé que no oficial, amb la continuació dels diaris *La Imprenta* i *Gaceta de Barcelona*. Tampoc no apareix lligat al partit *La Publicidad*, que més endavant en serà l'òrgan oficial. L'arbitrarietat dels governadors civils en la vigilància i aplicació de la llei pot afectar també periòdics conservadors i moderats, amb dos

2. María Cruz SEOANE, *Historia del periodismo en España. 2. El siglo XIX*, Madrid, Alianza Universidad, 1987, pàg. 266-268; Antonio CHECA GODOY, *El ejercicio de la libertad. La prensa española en el Sexenio Revolucionario (1868-1874)*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2006, pàg. 19-32.
3. SEOANE, *Historia...*, pàg. 289-291; Juan Francisco FUENTES i Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, *Historia del periodismo español*, Madrid, Síntesis, 1997, pàg. 135-140.

casos molt il·lustratius com una suspensió del *Diario de Barcelona* durant l'any 1874 i la suspensió i persecució de tots els altres diaris durant la vaga del gas de 1878.

Als quatre diaris que continuen –*Diario de Barcelona*, l'antic *El Telégrafo* transformat el 1871 en *La Imprenta*, *Crónica de Cataluña* i *Gaceta de Barcelona*– se n'afegeixen 20 més, malgrat que a nivell espanyol es considera aquests anys com a recessius.⁴ Quatre tindran una vida llarga: *El Correo Catalán* (1876-1985), *La Publicidad* (1878-1939), *La Renaixensa* (1881-1905) i *La Vanguardia* (1881-). No apareix, però, cap diari nou fins els darrers mesos de 1876, un cop aprovada la Constitució de la Restauració. El nombre de diaris publicats cada any augmenta ràpidament i passa de 4 (1875) a 6 (1876), 7 (1877), 19 (1878 i 1879), 11 (1880), 13 (1881 i 1882) i 16 (1883).

Les capçaleres i altres dades dels *Apèndix 1* i *2* presenten un doble fenomen: l'impuls de diaris amb vocació informativa i títols de vocació comercial, alhora que propòsits polítics que xoquen amb el govern i provoquen nombroses suspensions i canvis de nom.

El cas més conegut és el de l'antic *El Telégrafo*, convertit voluntàriament en *La Imprenta* el 1871, que sorteja amb canvis de nom successius i de breu durada les suspensions de què és víctima l'any 1878: *La Crítica*, *Coliseo Barcelonés*, de nou *La Crítica*, *El Látigo*, *El Coliseo*, de nou *La Imprenta*, *El Teléfono*, *La Imprenta*, *El Diluvio*, *El Principado* i de nou *El Diluvio*, són els onze canvis de nom operats en els quinze mesos justos que transcorren des del 26 de maig de 1878 al 27 de setembre de 1879, en ocasió de la vaga del gas. Algun d'aquests títols va durar un sol dia. És així com *El Telégrafo*, fundat per Ferran Patxot el 1858, que ja havia patit un canvi de nom en vigílies de la revolució de 1868, acaba tenint un nom tan pintoresc com *El Diluvio*. Menys conegut, però més espectacular, és el cas de *La Correspondencia de Barcelona* (1877-84), que va tenir 12 noms en a penes 6 anys. També la *Gaceta de Barcelona* (1873-83) té 6 altres noms en els sis anys que van de setembre de 1877 i octubre de 1883. També *La Publicidad* és el quart nom adoptat pel diari nascut el 1878 com *El Anunciador Catalán*.

En els anys crítics 1878-79 hi ha encara l'aparició de nous diaris que continuen la línia d'alguns dels suspesos definitivament. És el cas de *Lo poco y lo mucho* (1878), continuador probable d'*El Anunciador de Cataluña* (1876-78), el primer nou sortit després de 1874, i *El Velón* (1878), fals periòdic del passat publicat en edició única per a ridiculitzar la situació. Tot i que la vaga del gas no es resol fins la primavera de 1879, la llei de gener que suprimeix l'autorització prèvia facilita la creació de diaris. N'hi ha que no passen d'uns mesos com *El Progreso* (1879), *Diario Liberal* (1880), *El Gobierno* (1880-81), *El Mercantil Catalán* (1881-82) i *La Reconquista* (1882-83), altres que passen de l'any com *El Principado* (1882-83), però els quatre restants deixen petjada. *La Vanguardia* (1881), com el carlista *El Correo Catalán* (1876-1985), aparegut anteriorment, passarà dels cent anys de vida. *Diari Català* (1879-81) i *La Renaixensa* (1881-1905) estrenen la premsa diària en català i *Gaceta Comercial*, *Fabril y Agrícola* (1879-85), demòcrata i monàrquica arribarà a fer quasi sis anys. Cap d'ells no s'escapa, tampoc, de fer canvis de nom: tres el primer diari en català i un els altres.

4. SEOANE, *Historia...*, pàg. 289-291.

Tot i la repressió política, la premsa diària creix molt ràpidament a Barcelona. En pocs anys el nombre de diaris que sobreviuen el Sexenni es multiplica per dos i per tres. Dels 4 existents el 1875 es passa a 10 el 1878 i a 13 el 1881, l'any d'ascens al poder dels liberals de Sagasta. Es supera el nombre màxim de 9 assolit en el pasat –1843, 1855 i 1856–, amb l'excepció de 14 en l'exaltació revolucionària de 1869. El 1883, any de la Llei d'Impremta definitiva de la Restauració, arriben a ser 16 els diaris publicats a Barcelona, dels quals 9 desapareixen en els tres anys següents. Però el moviment segueix i en el futur el nombre es manté sempre pel damunt dels 15. El que hi ha és un procés de selecció del mercat: desapareixen diaris polítics que vénen dels anys 60 i el Sexenni com *Crònica de Catalunya* i *Gaceta de Barcelona* i n'apareixen d'altres que es projectaran cap el segle xx com *El Correo Catalán*, *La Publicidad* i *La Vanguardia*, sense detriment dels veterans *Diario de Barcelona* i *El Diluvio*.

Els primers anys de la Restauració són també els de la formació definitiva de la premsa comarcal, tant pel que fa a l'aparició estable de diaris a les principals ciutats catalanes com a la creació de periòdics setmanals o quinzenals en municipis mitjans que encara no en tenien.

Tarragona, Vilanova i la Geltrú i Reus comptaven amb diaris estables des de mitjans de segle XIX –*Diario de Tarragona* (1853-1938), *Diario de Villanueva y Geltrú* (1850-1936) i *Diario de Reus* (1859-1936)– i la capital del Baix Camp en va tenir un de nou el darrer any del Sexenni –*Las Circunstancias* (1874-1930). Entre 1875 i 1883 en surten dotze a cinc ciutats més: Valls –*La Opinión* (1875-1904), *Diario Vallense* (1878-1879) i *Diario de Valls* (1878-1879)–, Sabadell –*Diario de Sabadell* (1879), *Los Ecos del Vallés* (1880-1881) i *Diario de Sabadell* (1881-1886) i *El Conciliador* (1882-1883)–, Tortosa –*Correo de Tortosa* (1882-1932), *Diario de Tortosa* (1882-1923) i *La Verdad* (1883-1903)–, Lleida –*El País* (1879-1934)– i Girona –*El Eco de la Provincia de Gerona* (1882-1883). D'aquesta manera l'any de la Llei d'Impremta definitiva són vuit ciutats les que tenen diaris, amb una geografia que es decanta significativament cap al sud de Catalunya. A Reus encara hi surten dos diaris més –*Crònica de Reus* (1882-1900) i *El Imparcial Reusense* (1883)– i un altre a Vilanova i la Geltrú –*El Mensajero* (1883-1888).

Premsa no diària i premsa en català

El creixement de la premsa no diària havia estat molt limitat fins el Sexenni. Tot i no disposar de cap estudi específic sobre aquest subsector, una anàlisi detallada del Catàleg cronològic de publicacions periòdiques de l'Hemeroteca de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona permet establir-ne un marc general interpretatiu, amb totes les reserves de la seva superficialitat. Des de 1833 a 1868, el nombre anual de noves publicacions setmanals, quinzenals i mensuals és creixent però no dóna com a resultat la formació d'un mercat propi i estable, complementari de la premsa diària. Durant les regències de Maria Cristina i d'Espartero, l'espai setmanal-bisetmanal-trisetmanal es confon sovint amb el diari –com en el cas mateix de *El Vapor*– i les primeres revistes tipus magazine no aconsegueixen durar, només ho

fan algunes de temàtica religiosa o professional. Tot i l'augment de noves publicacions per any –que arriben a 10 el 1858–, els diaris continuen absorbint el mercat. A mitjans de segle abunden les dedicades a la literatura i les arts de l'espectacle, comencen a sovintejar les econòmiques i de societats diverses, però sempre de curta durada, així com les d'humor.

Després de l'esclat de publicacions també en aquest segment durant el Sexenni Democràtic –29 només l'any 1868–, els primers anys de la Restauració hi ha una recessió momentània, seguida d'una ràpida expansió: 8 (1875), 9 (1876), 12 (1877), 29 (1878), 17 (1879), 24 (1880), 29 (1881), 25 (1882) i 33 (1883). D'acord amb els *Apèndixs 3 i 4*, el subsector més conegut és de les publicacions en llengua catalana,⁵ d'aparició molt lenta abans de 1868 –només 9, quasi totes setmanals des de 1841–, però s'accentuà molt des de l'any de la revolució. Durant els set anys sencers del Sexenni en surten 30, però en els nou anys del període estudiat el nombre de publicacions noves en català és encara molt més alt, fins arribar a 68. Com tot el subsector de la premsa no diària, també el segment en català es caracteritza per la poca durada. Del total de 107 publicacions del període 1841-83, 85 duren menys d'un any i de moltes en surten tan sols uns primers números.

Abans de 1868, només el setmanari *La Rambla* (1867-68) va arribar a durar un any i mig, durant el qual va adoptar també el nom de *La Pubilla* a causa d'una suspensió governativa. Dels periòdics del Sexenni, només quatre van superar també els primers mesos de vida: *Lo Mestre Titas* (1868-72); *La Campana de Gràcia* (1870-1934) amb els noms successius de *La Esquella de la Torratxa* i *La Tomasa*, per a fer front a les suspensions governatives; *La Renaxensa* (1871-80) i, sumant els anys d'una etapa posterior, *Lo Gay Saber* (1868-69, 1878-83). Augmenta el nombre de periòdics longeus entre 1875 i 1883, però 52 de 68 tampoc no arriben a l'any de vida.

No arriben a dos anys *L'Avi*, *Periòdich popular* (1878-80), *L'Escut de Catalunya* (1879-80), *La Vespa* (1882-83), *Revista literaria* (1883-84) i *L'Esperit Català* (1883-84). En passa *Diari Català* (1879-81) i arriben a tres anys *Lo Burinot* (1879-82) i *L'Avens* (1881-84); a cinc *Lo Crit de la Pàtria* (1883-88); a sis *Lo Nunci* (1877-83); a tretze el *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana* (1878-90) i a quinze *L'Excursionista* (1876-91), tots dos mensuals; a catorze *La Il·lustració Catalana* (1880-94); a quinze *La Tramontana* (1881-95); a vint-i-quatre *L'Art del Pagès* (1877-90); a vint-i-cinc *La Renaixensa* (1881-1905) i a seixanta *La Esquella de la Torratxa* (1879-1939).

Es tracta, sobretot, de publicacions setmanals –83– davant de 22 d'altres periòdicitats –quinzenals, mensuals i algunes d'irregulars–, però també de dos diaris. En aprovar-se la Llei d'Impremta de 1883, la premsa en català presenta un panorama remarcable de deu publicacions en continuïtat: el diari *La Renaixensa*; els setmanaris *La Campana de Gràcia*, *L'Esquella de la Torratxa*, *L'Art del Pagès* i *La Tramontana*; els quinzenals *La Il·lustració Catalana* i *L'Avens*; els mensuals *L'Excursionista* i *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana* i l'irregular *Butlletí*

5. Prenem com a font l'obra: Joan GIVANEL I MAS, *Bibliografia catalana. Premsa*, Barcelona, Fundació Rafael Patxot, 1932-37, volum 1. Tenim en compte només les publicacions periòdiques amb el nom en català, quedant excloses tant les que es presenten com a bilingües amb nom castellà com els nombrosos almanacs, calendaris i publicacions anuals molt populars a l'època.

del Centre Català. Aquest any mateix es deixen de publicar quatre setmanals –*Lo Gay Saber*, *Lo Nunci*, *L'Escut de Gràcia* i *La Vespa*– i apareixen altres dotze publicacions, de les que només *Revista literària*, *L'Esperit Català* i *Lo Crit de la Pàtria* tenen continuació.

No fa encara 20 anys de l'inici de la continuïtat de la premsa en català, amb l'aparició d'*Un Tros de Paper* (1865), i ja hi ha dues línies clares i sostingudes d'edició. Els setmanaris festius i polítics de l'editor Innocenci López i les publicacions de caire cultural del grup de *La Renaixensa*, encapçalat inicialment per Pere Aldavert i Francesc Matheu.⁶ Hi ha en comú un posicionament ideològic en el camp republicà i federal. El mateix any 1870 que la generació de Frederic Soler Pitarrà i Valentí Almirall crea el seu producte més representatiu, com és *La Campana de Gràcia*, els joves Aldavert i Matheu publiquen *La Gramalla*, de curta vida, que és el precedent directe de *La Renaxensa* revista, 11 anys abans de *La Renaixensa* diari.⁷

Un i altre grup s'adrecen a públics diferents. Des de la Libreria Española, López segueix estirant el fil d'un mercat popular en llengua catalana descobert amb els *Singlots poètics* de Serafí Pitarrà, els fulls satírics que precedeixen amb calendaris i anuaris, els primers setmanaris en català. Amb Conrad Roure, Albert Llanas, Robert Robert, Pitarrà, Almirall, Manuel de Lasarte, altres escriptors i el dibuixant Tomàs Padró, editarà títols com *Un Tros de Paper*, *Lo Noy de la Mare*, *La Rambla*, *La Pubilla*, *La Barretina*, *Lo Cop*, *Las Barras Catalanas* i *Lo Somatent*, fins arribar a *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*, que acabaran sent els periòdics en català més populars i de més llarga vida, amb 64 i 60 anys cada un. Aquest grup és proper al diari *El Diluvio*, el propietari del qual, Manuel de Lasarte, en forma part.⁸

La segona generació d'Aldavert, Guimerà i Matheu eixampla el mercat cap a un públic jove,⁹ alhora que més culte i socialment benestant, tendència accentuada per la separació de Matheu en crear *La Il·lustració Catalana*, en una derivació cap a les revistes il·lustrades que *La Renaixensa* també explora abans de convertir-se en diari.¹⁰ L'aparició d'aquest significa un cert trencament entre els dos grups, a propòsit de la seva rivalitat en l'organització del I Congrés Catalanista de 1880, dominat pels partidaris de Valentí Almirall, a qui es retreu una utilització partidista.¹¹ El grup d'Aldavert i Guimerà decideix convertir la revista en diari per a tenir una posició millor en el debat públic i en la propagació de les seves idees davant del *Diari Català*, que Almirall tanca voluntàriament el mateix any 1881, després de trencar amb el federalisme de Pi i Margall. Amb tot, el fundador del catalanisme publicarà més tard a *La Renaixensa* diversos articles preparatoris de la seva obra *Lo Catalanisme*. En aquestes dates, *La Renaixensa* havia crescut també com a empresa editora amb impremta pròpia, que tenia entre altres clients Francesc Matheu i

6. Carola DURAN I TORT, *"La Renaixensa", primera empresa editorial catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, pàg. 9-44.

7. La 'i' s'afegeix al nom de la revista en un canvi de portada de 1876 (DURAN, *"La Renaixensa"...*, pàg. 62).

8. Josep PICH I MITJANA, «Manuel de Lasarte Rodríguez-Cardoso (1830-1901) i els inicis de la premsa catalana de masses. D'*El Telégrafo a El Diluvio*», *Treballs de Comunicació*, 18 (2003), pàg. 87-106.

9. DURAN, *"La Renaixensa"...*, pàg. 42-44.

10. DURAN, *"La Renaixensa"...*, pàg. 55-67.

11. Es va acusar Almirall d'haver intervingut en el procés de les inscripcions al Congrés per a tenir-hi més vot. El dia abans de l'obertura, sobre 855 inscripcions, 501 venien per mitjà de *Diari Català*, 187 d'entitats excursionistes, 90 de *La Renaixensa* i 15 de *La Il·lustració Catalana* (DURAN, *"La Renaixensa"...*, pàg. 77-85).

La Il·lustració Catalana. Una quarta línia editorial, de caràcter més genuïnament literari, menor però significativa, és la ja explorada el 1868 per Francesc Pelagi Briz amb la primera etapa de *Lo Gay Saber*, que culmina amb *L'Avens*. Fora de Barcelona, el canonge Jaume Colell publica des de Vic un periòdic significatiu d'un corrent més conservador del catalanisme, *La Veu del Montserrat* (1878-1902), "setmanari popular de Catalunya".¹²

L'èxit de *La Il·lustració Catalana* és paral·lel al d'altres revistes que assagen en castellà el model renovat per la fotografia de les antigues il·lustracions basades en els dibuixos en gravat de fusta que no havia tingut cap experiència reeixida a Catalunya en les dècades anteriors. Del mateix any d'aparició és *La Il·lustración* (1880-91), la més coneguda de totes per haver publicat les primeres fotografies amb les tècniques successives de la fototípia i del clixè de trama, entre 1880 i 1883.¹³ *La Il·lustración Artística* (1882-1916), *La Il·lustración Comercial* (1882), *La Il·lustración Ibérica* (1883-96), *La Il·lustración de la Mujer* (1883-87) i *La Il·lustración Musical* (1883-84) són altres noms evocadors de l'arrencada en aquests anys de la premsa setmanal il·lustrada.

La incorporació de la fotografia tindria més dificultat als diaris, per les limitacions tècniques d'aplicació del clixè de trama a la tipografia. *La Publicidad* ha quedat com el primer a donar-hi importància, però durant varies dècades els gravats de dibuix continuaran sent el recurs més propi de la premsa diària. En convertir-se en diari, *La Renaixensa* va convertir en símbol del catalanisme l'àliga que Lluís Domènech i Montaner havia dibuixat el 1876, que passà a presidir-ne la capçalera quotidiana a la manera de l'au fènix que ressorgeix de les seves cendres.

En resum, el període inicial de la Restauració borbònica té una importància remarcable en l'evolució històrica de la premsa. Les restriccions imposades per la legislació, entre 1875 i la Llei d'Impremta de 1883, afecten de manera ben diferent que en períodes anteriors tant la publicació dels principals diaris com la creació d'altres de nous, malgrat la repressió sistemàtica del govern i les limitacions sofertes pels òrgans dels extrems de l'espectre polític. L'autonomia que ja ha pres la premsa com a fenomen social, econòmic i cultural dóna lloc per primera vegada des dels inicis del règim liberal, mig segle abans, a una primera estabilitat en el mercat de la premsa diària i a la formació i creixement del mercat de la premsa no diària, amb una presència important de la llengua catalana i la incorporació de nous models de publicacions i gèneres.

12. Concepció MIRALPEIX I BALLÚS, *La premsa de la ciutat de Vic al segle XIX*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1981, pàg. 165-175.

13. Jaume FABRE, *Història del fotoperiodisme a Catalunya (1885-1976)*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1990.

Apèndix 1. Diaris publicats en el període 1875-83

Diaris	Aparició	Any	Mesos
Anteriors:			
<i>Diario de Barcelona</i>	1792-1992	200	
<i>La Imprenta/El Diluvio*</i>	1858-1939	80	
<i>Crónica de Cataluña*</i>	1868-86	18	5
<i>Gaceta de Barcelona*</i>	1873-83	10	
Nous:			
<i>El Anunciador de Cataluña</i>	1876-78	1	9
<i>El Correo Catalán</i>	1876-1985	108	11
<i>La Correspondencia de Barcelona*</i>	1877-84	6	10
<i>La Publicidad*</i>	1878-1939	61	
<i>Lo Poco y lo Mucho*</i>	1878	0	2
<i>El Velón</i>	1878	0	0
<i>Diari Català*</i>	1879-81	2	1
<i>Gaceta Comercial, Fabril y Agrícola*</i>	1879-85	6	
<i>El Progreso</i>	1879	0	1
<i>Diario Liberal*</i>	1880	0	6
<i>El Gobierno</i>	1880-81	0	2'5
<i>El Mercantil Catalán</i>	1881-82	0	3'5
<i>La Renaixensa*</i>	1881-1905	24	4
<i>La Vanguardia</i>	1881	125.....+	
<i>El Principado</i>	1882-83	1	2
<i>La Reconquista</i>	1882-83	0	8'5
<i>La Dinastía</i>	1883-1904	20	8'5
<i>El Eco de Barcelona 1883</i>	0	3'5	
<i>La Jornada</i>	1883-84	0	9
<i>La Libertad*</i>	1883-85	2	1

Font: Catàleg de l'exposició «200 anys de premsa diària a Catalunya, 1792-1992», Barcelona, Fundació Caixa de Catalunya, Barcelona. Elaboració pròpia.

* Diaris que tenen canvis de nom.

El Telégrafo es diu *El Principado* de 10 d'agost de 1866 a 30 de setembre de 1868 i *La Imprenta*, des de 30 d'agost de 1871, *La Crítica* de 25 a 28 i 30 de maig de 1878, *Coliseo Barcelonés* el 29 de maig de 1878, *El Látigo* de 31 de maig a 3 de juny de 1878, *El Coliseo* el 4 de juny de 1878, *El Teléfono* de 1 de desembre de 1878 a 4 de gener de 1879, *El Diluvio* de 10 de febrer a 26 d'agost de 1879 i, definitivament, des de 27 de setembre de 1879 fins 11 d'octubre de 1934, i *El Principado* de 27 d'agost a 26 de setembre de 1879. Mig segle més tard, una nova suspensió de *El Diluvio* ressucita el nom originari de *El Telégrafo* de 6 a 16 de novembre de 1934.

La Crónica de Cataluña es fusiona amb *La Corona* i porta els dos noms des de 28 de juliol de 1868 i només el de *La Corona* des de 13 d'agost. Es diu només *Crónica de Cataluña*, des de 30 de setembre de 1868.

Gaceta de Barcelona es diu *El Anunciador de Barcelona* des de 1 d'octubre a 31 de desembre de 1877.

El Comercio de Barcelona, de 22 de març a 22 de maig de 1878, *Gaceta de Cataluña*, de 1 d'agost de 1878 a 30 de setembre de 1879, *Las Noticias* de 1 a 10 d'octubre de 1879, *La Gaceta* de 19 de juny a 24 de juliol de 1880 i de 4 d'agost a 3 de setembre de 1882.

La Correspondencia de Barcelona es diu *La Estafeta de Barcelona*, de 23 de juliol a 30 d'agost de 1878; *La Correspondencia de Cataluña*, de 31 d'agost a 1 de novembre de 1878 i el 3 de desembre de 1878; *Diario de la Noche*, del 13 de desembre de 1878 al 2 de gener de 1879; *La Revista*, del 3 al 21 de gener de 1879; *La Correspondencia de Cataluña*, del 22 de gener al 30 d'agost de 1879; del 19 de setembre al 10 d'octubre de 1879; del 12 al 24 d'octubre de 1879, del 6 de desembre al 13 de febrer de 1880, del 10 de març al 8 de juny de 1880, *El Progreso*, del 31 d'agost al 18 de setembre de 1879, 11 d'octubre de 1879, del 25 d'octubre al 5 de desembre de 1879, del 14 de febrer al 9 de març de 1880, del 9 al 12 de juny de 1880; *La Correspondencia Catalana*, del 13 de juny al 9 de novembre de 1880, del 7 al 13 de desembre de 1880, del 21 de desembre al 2 de febrer de 1881, del 4 de març de 1881 al 3 de juny de 1882, *La Correspondencia Barcelonesa*, del 10 al 15 de novembre de 1880, *La*

Marsellesa, del 16 al 23 de novembre de 1880, *La Correspondencia Ibérica*, del 24 de novembre al 6 de desembre de 1880, del 14 al 20 de desembre de 1880, del 3 de febrer al 3 de març de 1881, del 4 de juny de 1882 al 20 de febrer de 1884. Escissió en aquesta data en *La Correspondencia Ibérica*, del propietari Francisco de P. Madrenas, fins 28 d'abril de 1884, i *La Correspondencia Catalana*, dels redactors, fins 1889.

La Publicidad es diu *El Anunciador Catalán*, de 31 de gener a 1 d'abril, i de 2 a 8 de juny i de 14 a 26 de juny de 1878, *El Anunciador Universal* de 9 a 13 de juny de 1878 i *La Ilustración Popular* de 23 de setembre a 23 d'octubre de 1882. Mig segle després passa al català com *La Publicitat* des de l'1 d'octubre de 1922 fins 22 de gener de 1939, amb l'excepció de *Mirador* entre 4 de novembre a 31 de desembre de 1934.

Lo poco y lo mucho es diu *El Anunciador*, de l'1 al 30 d'agost de 1878.

Diari Català es diu *Lo Tibidabo*, de 25 de juliol al 18 d'agost de 1879, *La Veu de Catalunya*, de 30 de juliol a 28 d'agost de 1880, i *Lo Catalanista*, de 16 d'octubre a 29 de novembre de 1880.

Gaceta Comercial, Fabril y Agrícola es diu *La Última Hora*, des d'una data de 1882 a 1 de febrer de 1885.

Diario Liberal es diu *El Diario* de 21 a 30 de juliol i de 30 d'octubre a 13 de novembre de 1880.

La Renaixensa es diu *Lo Sometent* els mesos de març i abril de 1897.

La Libertad es diu *La Libertad Española*, de 1 d'agost de 1884 a 30 de desembre de 1885.

Apèndix 2. Diaris publicats per anys (1875-83)

1875: 4

Diario de Barcelona, La Imprenta*, Crónica de Cataluña* i Gaceta de Barcelona*

1876: 6

Diario de Barcelona, La Imprenta*, Crónica de Cataluña*, Gaceta de Barcelona*, El Anunciador de Cataluña*, El Correo Catalán.

+ 2

1877: 7

Diario de Barcelona, La Imprenta*, Crónica de Cataluña*, Gaceta de Barcelona*, El Anunciador de Cataluña*, El Correo Catalán, La Correspondencia de Barcelona*.

+1

1878: 10

Diario de Barcelona, La Imprenta*, Crónica de Cataluña*, Gaceta de Barcelona*, El Anunciador de Cataluña*, El Correo Catalán, La Correspondencia de Barcelona*, La Publicidad*, Lo Poco y lo Mucho* i El Velón.

+ 3

1879: 10

Diario de Barcelona, El Diluvio*, Crónica de Cataluña*, Gaceta de Barcelona*, El Correo Catalán, La Correspondencia de Barcelona*, La Publicidad*, Diari Català*, Gaceta Comercial, Fabril y Agrícola* i El Progreso.

- 2

+ 2

1880: 11

Diario de Barcelona, El Diluvio*, Crónica de Cataluña*, Gaceta de Barcelona*, El Correo Catalán, La Correspondencia de Barcelona*, La Publicidad*, Diari Català*, Gaceta Comercial, Fabril y Agrícola*, Diario Liberal* i El Gobierno.

+ 1

1881: 13

Diario de Barcelona, El Diluvio*, Crónica de Cataluña*, Gaceta de Barcelona*, El Correo Catalán, La Correspondencia de Barcelona*, La Publicidad*, Diari Català*, Gaceta Comercial, Fabril y Agrícola*, El Gobierno, El Mercantil Catalán, La Renaixensa* i La Vanguardia.

- 1

+ 3

1882: 13

Diario de Barcelona, El Diluvio*, Crónica de Cataluña*, Gaceta de Barcelona*, El Correo Catalán, La Correspondencia de Barcelona*, La Publicidad*, Gaceta Comercial, Fabril y Agrícola*, El Mercantil Catalán, La Renaixensa*, La Vanguardia, El Principado i La Reconquista.

- 2

+ 2

1883: 16

Diario de Barcelona, El Diluvio*, Crónica de Cataluña*, Gaceta de Barcelona*, El Correo Catalán, La Correspondencia de Barcelona*. La Publicidad*, Gaceta Comercial, Fabril y Agrícola*, La Renaixensa*, La Vanguardia, El Principado, La Reconquista, La Dinastía, El Eco de Barcelona, La Jornada i La Libertad*.

- 2

+ 4

Font: Catàleg de l'exposició «200 anys de premsa diària a Catalunya, 1792-1992», Barcelona, Fundació Caixa de Catalunya, Barcelona. Elaboració pròpia.

Apèndix 3. Periòdics en català (1841-83)

Nom	Anys	Mesos	Periodicitat
<i>Lo Pare Arcàngel</i>	1841	0'3	I
<i>Lo Verdader Català</i>	1843	0'6	M
<i>Senmanari cristià, instructiu, agrícola y curios</i>	1845	0'1	S
<i>Un Tros de Paper</i>	1865	0'9	S
<i>Lo Noy de la Mare</i>	1866-67	0'8	S
<i>L'Embustero</i>	1866	0'3	S
<i>Lo Gat dels Frases</i>	1866	0'1	S
<i>La Rambla-La Pubilla-La Rambla</i>	1867-68	1'5	S
<i>L'Ase</i>	1867	0'6	S
<i>La Barretina</i>	1868	0'10	S
<i>Lo Gay Saber</i>	1868-69	1'7	Q
	1878-83	5'5	
<i>Lo Mestre Titas</i>	1868	0'1	S
<i>Lo Esquirol</i>	1868	0'4	S
<i>Lo Cop</i>	1868	0'1	S
<i>Lo Somatent</i>	1868-69	0'11	S
<i>La Trona</i>	1868	0'3	S
<i>Lo Mestre Titas</i>	1868-72	3'6	S
<i>Las Barras Catalanas</i>	1869	0'1	S
<i>La Gramalla</i>	1870	0'5	S
<i>La Campana de Gràcia*</i>	1870-1934	64	S
<i>Lo Ponton</i>	1870-71	0'9	S
<i>Lo Crit de la Pàtria</i>	1871	0'1	S
<i>Las Festas de Barcelona</i>	1871	0'1	I
<i>La Llar</i>	1871	0'2	Q
<i>La Plassa de Sant Jaume</i>	1871	0'1	S
<i>iLa Rata!</i>	1871	0'1	I
<i>La Renaxensa</i>	1871-80	10	Q
<i>Bolas de la Setmana</i>	1872-73	0'5	S
<i>La Cigala</i>	1872-73	0'3	S
<i>La Marsellesa</i>	1873-74	0'6	S
<i>La Barretina</i>	1873	0'1	S
<i>Lo Ponton</i>	1874	0'3	S
<i>Lo Rector de Vallfogona</i>	1874, 76	0'6	S
<i>La Fantasma Grogà</i>	1874	0'2	S
<i>La Riba</i>	1874	0'2	S
<i>La Rondalla</i>	1874	0'3	S
<i>La Pesca</i>	1874	0'1	S

Nom	Anys	Mesos	Periodicitat
<i>La Cucurulla Roja</i>	1874	0'1	S
<i>L'Entretenment</i>	1874-76	-	-
<i>La Llar</i>	1875	0'7	Q
<i>La Bandera Catalana</i>	1875	0'9	S
<i>La Gorra de Cop</i>	1875-76	0'4	S
<i>La Familia Cristiana</i>	1876-77	0'7	S
<i>Lo Romano</i>	1876	-	S
<i>L'Art del Pagès</i>	1877-90	24	Q,DS,S
<i>La Cotorra</i>	1877	-	S
<i>Jochs Florals</i>	1877-78	0'9	S
<i>La Bandera</i>	1877	0'2	S
<i>La Bandera Catalana</i>	1877	0'4	S
<i>La Papallona</i>	1877	0'5	S
<i>Lo Nunci</i>	1877-83	6'	S
<i>En Banyeta</i>	1877-78	0'4	S
<i>L'Excursionista</i>	1876-91	15'	M
<i>Bulletí de la Associació d'Excursions Catalana</i>	1878-90	13	M
<i>La Quinsena del Pagès</i>	1878	0'2	Q
<i>Lo Pregoner</i>	1878	0'1	S
<i>La Campana de la Unió, La Campana</i>	1878, 80	0'8	S
<i>L'Avi, Periòdich popular</i>	1878-80	1'2	S
<i>Revista Catalana de Literatura, Ciencias y Arts</i>	1878	0'1	-
<i>Lo Renaixement</i>	1878-79	0'4	S
<i>La Esquella de la Torratxa</i>	1879-1939	60	S
<i>Llucifer</i>	1879	-	S
<i>L'Escut de Catalunya</i>	1879-80	1	S
<i>Lo Burinot</i>	1879-82	3	S
<i>Diari Català*</i>	1879-81	3	D
<i>Lo Pandero</i>	1879	0'1	S
<i>Lo Clown</i>	1879	-	S
<i>La Cotorra</i>	1879	0'3	S
<i>Tony-Grice</i>	1879	0'1	S
<i>Lo Vell</i>	1879	0'4	S
<i>La Marsellesa</i>	1879-80	0'8	S
<i>La Tómbola</i>	1879	0'1	S
<i>Lo Pregó</i>	1880	0'1	S
<i>La Il·lustració Catalana</i>	1880-94	14	Q
<i>L'As d'Oros</i>	1880	0'4	S
<i>Lo Romano de Barcelona</i>	1880	0'1	S
<i>Lletras</i>	1880	0'1	S
<i>Las Barras Catalanas</i>	1880-81	0'7	S
<i>La Teula, La Teula Barcelonina</i>	1880-81	0'4	S
<i>La Renaixensa*</i>	1881-1905	25	D
<i>Lo Velógrafo</i>	1881	0'1	Q
<i>La Roja</i>	1881	0'2	S
<i>Lo Llengut</i>	1881	0'9	Q
<i>La Pescatera</i>	1881	0'8	S
<i>La Tramontana</i>	1881-95	15	S
<i>Lo Senyor Canons</i>	1881	0'1	S

Nom	Anys	Mesos	Periodicitat
<i>L'Escut de Gràcia</i>	1881-83	0'6	S
<i>Lo Sach de Gemecs</i>	1881	0'1	S
<i>L'Avens</i>	1881, 82-84	0'3	Q-M
<i>La Sardana</i>	1881-82	0'6	S
<i>La Vespa</i>	1882-83	1'2	S
<i>L'Avi Vell</i>	1882	0'7	S
<i>La Barretina</i>	1882	0'1	S
<i>Bulletí del Centre Català</i>	1882-84	0'9	I
<i>Lo Fuet</i>	1882	0'2	S
<i>Revista literària</i>	1883-84	1'5	M
<i>L'Esperit Català</i>	1883-84	1'1	S
<i>La Bugadera</i>	1883	0'2	S
<i>Las Quatre Barras</i>	1883	0'2	Q
<i>Lo 23 de Abril</i>	1883	0'1	S
<i>Lo Llampech</i>		1883	0'1
<i>Lo Bon Catòlich</i>	1883	0'2	S
<i>Lo Bon Cristià</i>	1883	0'1	S
<i>Lo Martell</i>	1883	0'4	S
<i>Lo Bon Català</i>	1883	0'1	S
<i>L'Estudiant</i>	1883	0'1	Q
<i>Lo Crit de la Pàtria</i>	1883-88	5'	S

Font: Joan GIVANEL i MAS, *Bibliografia catalana. Premsa*, Barcelona, Fundació Rafael Patxot, 1932-37, volum 1. Elaboració pròpia. Queden excloses les que es presenten com a bilingües amb nom castellà i els nombrosos almanacs, calendaris i publicacions anuals molt populars a l'època.

* Periòdics que tenen canvis de nom:

La Campana de Gràcia es diu també *La Esquella de la Torratxa* i *La Tomasa* en ocasió d'unes suspensions.

Diari Català es diu *Lo Tibidabo*, *La Veu de Catalunya* i *Lo Catalanista*, en ocasió d'unes suspensions.

La Renaixensa es diu *Diari de Catalunya*, en ocasió d'una suspensió.

Apèndix 4. Periòdics en català (1841-83)

1841 - 67: 9

Duració inferior a 1 any: 8

Duració superior a 1 any: 1

Periodicitat setmanal: 7

Altres periodicitats: 2

1868-74: 30

Duració inferior a 1 any: 26

Duració superior a 1 any: 2

Duració superior a 10 anys: 1

Duració superior a 50 anys: 1

Periodicitat setmanal: 24

Altres periodicitats: 6

1875-83: 68

Duració inferior a 1 any: 52
Duració superior a 1 any: 6
Duració superior a 5 anys: 3
Duració superior a 10 anys: 4
Duració superior a 20 anys: 2
Duració superior a 50 anys: 1

Periodicitat diària: 2
Periodicitat setmanal: 50
Altres periodicitats: 14

Total període 1841-83: 107

Duració inferior a 1 any: 85
Duració superior a 1 any: 11
Duració superior a 5 anys: 2
Duració superior a 10 anys: 5
Duració superior a 20 anys: 2
Duració superior a 50 anys: 2

Periodicitat diària: 2
Periodicitat setmanal: 83
Altres periodicitats: 22

Font: Joan GIVANEL i MAS, *Bibliografia catalana. Premsa*, Barcelona, Fundació Rafael Patxot, 1932-37, volum 1. Elaboració pròpia. Queden excloses les que es presenten com a bilingües amb nom castellà i els nombrosos almanacs, calendaris i publicacions anuals molt populars a l'època.